

Αναδιφώντας το χθες (279)

Απόβραδο στη Μονή Βωσάκου των Ταλαιών Ορέων

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Την περασμένη Κυριακή 3 Σεπτεμβρίου είχα τη χαρά να αναδεχθώ στη Μονή Βωσάκου από κοινού με τη **Λουντμίλα Φιλίπποβα** τον γιο του φίλου **Γιώργου Σπυριδάκη** και της **Τάνιας Σάνινα**, στον γάμο των οποίων είχα παρασταθεί ως μάρτυρας τον Ιούνιο του 2012. Το παιδί πήρε το όνομα Νικόλαος, αφού ο ομώνυμος άγιος τυγχάνει μεγάλης εκτίμησης στη Ρωσία, όπου έχει γεννηθεί και ανατραφεί η μητέρα του παιδιού, κατέχοντας αμέσως μετά τον Χριστό και την Παναγία την πρώτη θέση στη συνείδηση των πιστών. Το μυστήριο διεξήγε ο ηγούμενος της Μονής και συνταξιούχος πλέον δάσκαλος πατέρας **Τιμόθεος Παναγιωτάκης**, τον οποίο ευχαριστώ θερμά και από αυτή τη θέση. Όπως και πέρσι τέτοιες μέρες στη βάφτιση της εγγονής μου Αλκμήνης, έτσι και φέτος έγραψα και τύπωσα ένα βιβλιαράκι με στοιχεία για τη Μονή και για τους εμπλεκόμενους στο μυστήριο, το οποίο διένειμα στους παρευρεθέντες. Απ' αυτό επέλεξα για δημοσίευση σήμερα το πρώτο μέρος, το οποίο πιστεύω ότι παρουσιάζει ενδιαφέρον για τους αναγνώστες των «Αναδιφύσεων».

Η ευρύτερη περιοχή της Μονής Βωσάκου. Το χωριό Δοξάρδο. Ο δρόμος προς τη μονή Βωσάκου περνά μέσα από το χωριό Δοξάρδο (Κλεψίμια μέχρι το έτος 1933) Μυλοποτάμου. Για την ακρίβεια πρόκειται για τον οικισμό Κάμπος Δοξάρδου, ο οποίος απέχει από το Ρέθυμνο 46 χιλιόμετρα και αναπτύχθηκε κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1930 εκατέρωθεν της Παλαιάς Εθνικής Οδού Ρεθύμνου - Ηρακλείου, μετά τη διανομή της. Ο παλιότερος οικισμός, Δοξάρδο, υφίσταται και είναι οικοδομημένος λίγο παραπάνω, σε υψόμετρο 260 μέτρων. Παλιότερα ήταν εύρωστος, γεγονός που υποδεικνύει και η οικοδόμησή σ' αυτόν τριών διδακτηρίων για τα παιδιά του, κατά σειράν τα έτη 1889, 1933 και 1964. Ο ενοριακός ναός του οικισμού είναι δίκλιτος, και αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου και στον Άγιο Χαράλαμπο, και χρονολογείται στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα.

Η ευρύτερη περιοχή. Το σπήλαιο Μούγκρι. Το σπήλαιο Μούγκρι βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τη Μονή Βωσάκου. Κατά την παράδοση οι καταδιωγμένοι από τους πειρατές μοναχοί της Μονής Αγίων Πατέρων διέμεναν για μεγάλο χρονικό διάστημα σ' αυτό, μέχρι την οικοδόμησή της νέας Μονής στον κοντινό Βώσακο. Ο νοτικός προσανατολισμός του σπηλαίου και η διπλή του είσοδος συντελούν στη δημιουργία εντυπωσιακών ήχων από τους νότιους ανέμους, που ερμηνεύτηκαν ως «μουγκρές» κάποιου θηρίου. Το σπήλαιο είναι από τα ομορφότερα του Ρεθύμνου. Σ' αυτό συντελεί τόσο ο σταλαγμιτικός του διάκοσμος (σταλακίτες, σταλαγμίτες, στήλες, πετάσματα, σταλαγμιτικές λεκάνες, σπηλαιόγαλα κ.λπ.) όσο και η λευκότητά του. Διάσπαρτα κεραμικά όστρακα στους πρώτους θαλάμους υποδεικνύουν μακροχρόνια χρήση. Στο αριστερό τοίχωμα του προθαλάμου είναι χαραγμένη επιγραφή, που αναφέρει ότι ο Αύγητος θυσίασε στα ρωμαϊκά χρόνια στις 3 Μαρτίου κάποιου έτους προς θεό ή θεά, του οποίου εντεταλμένος ιερέας στο σπήλαιο ήταν ο Σώσιμος.

τερεις περιοχές της Κρήτης για γνωριμία με την παραδοσιακή της αρχιτεκτονική της αρχιτεκτονική η Δροσιά (παλιότερο όνομα Γενί Καβέ = Νέο Καφενείο και ακόμα παλιότερα Νέα Αζός), στην οποία, πριν τη διάνοξη της νέας Εθνικής Οδού κατά τη δεκαετία του 1970, έκαναν στάση τα λεωφορεία και οι επιβάτες επιδιόταν συχνά σε κατανάλωση χοιρινού κρέατος, που προσέφεραν τα εκεί καφενεία.

Η παραλιακή ενδοχώρα της Μονής. Στην ακτή βορείως της Μονής Βωσάκου, στην περιοχή Καλό Χωράφι, λειτουργούσε η Μονή των Αγίων Πατέρων, με βάση τον ομώνυμο ναό, που αποτελούσε κτήμα της οικογένειας Καλλέργη, όπως φαίνεται από το οικόσημο στο υπέρθυρό του. Η παράδοση για την εγκατάλειψή της έχει ήδη αναφερθεί. Όμως τα αρχαιολογικά δείχνουν ότι τα δυο μοναστήρια είχαν λειτουργήσει παράλληλα για κάποιο χρονικό διάστημα. Ο ναός των Αγίων Πατέρων αναστηλώθηκε υποδειγματικά από την αρχαιολογική υπηρεσία σχετικά πρόσφατα. Στον απέναντι λόφο η υπηρεσία αυτή διεξάγει από το 2013 ανασκαφές οικισμού των ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙ και ΥΜΙΙΙ περιόδων. Οι οικισμοί εντάσσονται σε μια ακολουθία μινωικών λιμενικών εγκαταστάσεων που αναπτύσσονται στην ευρύτερη περιοχή, που περιλαμβάνει αντίστοιχους στους Πέρα Γαλήνους, στον Χάρακα και στην Κατεβατή. Όλοι τους φαίνεται να είχαν σχέση με τη μεταλλουργία χαλκού που πραγματοποιούνταν στα Ταλαία Όρη. Αργότερα οι ίδιοι τόποι, με την προσθήκη της Αλικής και της Αλμυριάς Σισιών, χρησιμοποιήθηκαν για τη θαλάσσια διαμετακόμιση των προϊόντων του τόπου, ιδιαίτερα του χαρουλίου, του ελαιολάδου και του λάβδαου. Η περιοχή του Καλού Χωραφιού παρουσιάζει ενδιαφέρον και από παλαιοντολογική άποψη, αφού ο καθηγητής Ζ. Kuss είχε ανασκάψει σε σπήλαιά του απολιθωμένα οστά ελαφιών, νάνου ελέφαντα, ποντικών, θαλάσσιες χελώνας, πουλιών κ.ά.

Αξιοθέατα της περιοχής. Στην ευρύτερη περιοχή μπορούμε να επισκεφθούμε τους παραδοσιακούς οικισμούς που αναφέραμε παραπάνω, όπως επίσης την κρήνη του Χάνιαλη στο Γενί Καβέ με τον πλάτανό της, την καταβόθρα και τα γλυπτά της φύσης στο Χώνος και τις πτυ-
χώσεις των πετρωμάτων στον δρόμο προς τον Βώσακο. Κι ακόμα μπορούμε να επισκεφτούμε τη Μονή Χαλέπας, καθώς και τον νερόμυλο του Μακρυγιάννη. Μπορούμε επίσης να περπατήσουμε δίπλα στις αμπελοκαλλιέργειες, που με πείσμα εξακολουθούν να κοσμούν τον Μέσα Μυλοπόταμο, τις καλλιέργειες εσπεριδοειδών και το μονοπάτι από τη Χαλέπα και τ' Αγριόδια μέχρι το Δοξάρδο. Αξίζει, τέλος, να επισκεφθούμε, στον δρόμο για τον Βώσακο, το μνημείο για τους τρεις επιοχιακούς προσβέστες που έχασαν τη ζωή τους τον Ιούλιο του 2007, στην προσπάθειά τους να καταβέσουν τη μεγάλη φωτιά που κατέκαψε την περιοχή.

Η Μονή Βωσάκου. Η Μονή Βωσάκου είναι αφιερωμένη στον Τιμίο Σταυρό. Αν και δεν είναι γνωστό πότε ιδρύθηκε, οπωσδήποτε λειτουργούσε κατά τη Βενετοκρατία, πιθανόν και την πρώιμη. Το 1676 απέκτησε το καθεστώς σταυροπηγίου. Βρίσκεται στα Ταλαία Όρη, σε υψόμετρο 340 μέτρων, σ' ένα μικρό οροπέδιο, που περιβάλλεται από τις κορυφές Μεσοκέφαλο, Κουρωτό και Σοφιανή. Η συγκεκριμένη θέση της έχει να κάνει με μια πηγή νερού, που βρίσκεται ψηλότερα, και με το οροπέδιο και τα γύρω βουνά, αφού οι πόροι της προέρχονταν κυρίως από την κτηνοτροφία, τη γεωργία και τη μελισσοκομία. Ένα μικρό μέρος τους προοριζόταν η Μονή από την καλοκαιρινή συλλογή λάβδαου. Το όνομά της προέρχεται πιθανότατα από τις λέξεις «βους» (βόδι) και «σηκό» (περίβολος, «σακός» στη δωρική διάλεκτο) και σημαίνει μάντρα βοδιών (ετυμολόγηση Μενέλαου Παρλαμά).

Η ιστορία της Μονής. Η παλαιότερη γραπτή αναφορά στη Μονή γίνεται σε νοταριακό έγγραφο του 1629, στο οποίο αναφέρεται ότι βρίσκεται κοντά στα Καλά Χωράφια, όπου λειτουργεί η μονή Αγίων Πατέρων, με την οποία τον 17ο αιώνα λειτουργούσαν παράλληλα. Όμως σπαράγματα τοιχογραφιών που εντοπίστηκαν κατά τις εργασίες συντήρησης δείχνουν ότι η ίδρυσή της θα πρέπει να μετατοπιστεί στον 14^ο - 15^ο αιώνα. Συνήλθε γρήγορα από την οθωμανική κατάκτηση του 1646 και μέχρι την παράδοση του Χάνδακα είχε προχωρήσει το οικοδομικό της πρόγραμμα (πυλώνας εισόδου, 1669). Η μονή συνέχισε να ακμάζει τον 18ο αιώνα και το 1790 χαρακτηρίστηκε ξανά σταυροπηγιακή. Στην επανάστασή του 1821 πυρπολήθηκε από τους Οθωμανούς, με αποτέλεσμα να καταστραφεί μεταξύ άλλων η βιβλιοθήκη και το αρχείο της, ενώ οι μοναχοί της σφαγιάστηκαν. Επέζησαν μόνο ο ηγούμενος Μελησιεδέκ και ένας ιερομόναχος, οι οποίοι επέστρεψαν στα ερείπια και άρχισαν να ανοικοδομούν τα κτίρια. Η Μονή χρηματοδότησε την εκπαίδευση του Μυλοποτάμου και της πόλης του Ρεθύμνου δυσανάλογα υψηλά σε σχέση με την οικονομική της κατάσταση. Στη Μεγάλη Κρητική Επανάσταση διετέλεσε κέντρο περιθαλής των επαναστατών.

Παρακμή, εγκατάλειψη και αναγέννηση. Η παρακμή της, η οποία οδήγησε στην πλήρη εγκατάλειψη, σημειώθηκε κατά τον 20^ο αιώνα και εντάθηκε στο δεύτερο μισό του. Το 1955 ερήμωσε και στη συνέχεια καταλήφθηκε από κτηνοτρόφους. Ανασυγκροτήθηκε με διοικητική απόφαση το 1997 και ξεκίνησε τη νέα της πορεία ουσιαστικά το 2000, με την εγκατάσταση εκεί του **Τιμόθεου Σταύρου Παναγιωτάκη**, δασκάλου στο επάγγελμα, ο οποίος μετά την εγκατάσταση και του μοναχού **Σάββα Δρακουλάκη**

Το καθολικό. Το καθολικό της Μονής οικοδομήθηκε στο τέλος του 19ου αιώνα κι είναι ορθογωνικό και καμαροσκέπαστο, με μεγάλο σχετικά ύψος. Στην δυτική του πλευρά, όπου και βρίσκεται η είσοδος, κοσμεύεται με ένα μονόλοβο τοξωτό καμπαναριό. Μπροστά από την είσοδο είναι κατασκευασμένοι εννέα τάφοι, καλυμμένοι με λιθινές πλάκες, οι οποίοι συγκροτούν το παλιότερο κοιμητήριο της Μονής. Το δάπεδο του ναού είναι κατασκευασμένο από πώρινες ορθογώνιες πλάκες και οι εικόνες του τέμπλου είναι ζωγραφισμένες άλλες από τον αγιογράφο Αντώνιο Βεβελάκη και άλλες από τον επίσκοπο Διονύσιο Καστρινογιαννάκη. Ανάμεσα τους ξεχωρίζει η «εκ του Παρραδείσου εξορία των Πρωτοπλάστων». **Φύση και πολιτισμός:** Η Μονή Βωσάκου είναι συνολικά αξιοθέατη. Είναι οικοδομημένη μέσα σ' ένα υποβλητικό φυσικό περιβάλλον, μακριά από εκείνο που συνηθίζουμε να εκλαμβάνουμε ως «πολιτισμό», χτισμένη από πέτρα και ξύλο και αναστηλωμένη με υποδειγματικό τρόπο. Παρά την έλλειψη νερού, κοσμεύεται από άφθονο πράσινο και διαθέτει μια εξαιρετική ποικιλία από παχύφυτα και κάκτους. Ακόμα και οι λυγαριές και οι σκίνοι της έχουν μεγέθη δέντρων, ενώ δυστυχώς δεν διασώθηκαν το γιγαντιαίο κυπαρίσσι, όπως κι ένας φοίνικας, που κατέστησαν θύματα δυνατών ανέμων.

Εκκλησιαστικό μουσείο. Αξιοθέατα είναι επίσης επιμέρους σημεία του μοναστηριού. Στο Εκκλησιαστικό μουσείο εκτίθενται τα λιγοστά κειμήλιά του, που είχαν διαρπαγεί τα περισσότερα μετά την εγκατάλειψη του χώρου αλλά σταδιακά επιστρέφονται. Αξιολόγητο είναι επίσης η Βιβλιοθήκη, η οποία περιλαμβάνει βιβλία όχι αποκλειστικά θρησκευτικού ενδιαφέροντος και καταλογραφείται συστηματικά από τον ηγούμενο, δέχεται δε βιβλία για επαύληση του περιεχομένου της. **Λαογραφική Συλλογή:** Αξιόλογη είναι και η λαογραφική συλλογή της Μονής, που περιλαμβάνει γεωργικά και κτηνοτροφικά εργαλεία, αποθηκευτικά αγγεία, εργαλεία παρασκευής τροφής, είδη καλαθοπλεκτικής κ.λπ. **Το δάσος πάνω από το μοναστήρι:** Πάνω από τη Μονή Βωσάκου διασώζεται σε καλή κατάσταση ένα πρωτόδασος, που δείχνει πώς θα πρέπει να ήταν στο παρελθόν το φυσικό περιβάλλον της περιοχής και συνολικά της βόρειας Κρήτης αν δεν εκχερσώνονταν συστηματικά από τον άνθρωπο και αν δεν χρησιμοποιούνταν η φωτιά για τον σκοπό αυτό και για την προωριμνή αύξηση της χορτονομής.

Απόβραδο στα Ταλαία Όρη της Κρήτης

Βάφτιση Νικόλα Σπυριδάκη Μονή Βωσάκου, 3 Σεπτεμβρίου 2023

Ένας άλλος δρόμος για τον Βώσακο. Ο παλιότερος δρόμος από τις Σίτες προς τη Μονή Βωσάκου, ακολουθούσε τη λαγκαδιά του Μούγκρι, από την ακτή, στο ύψος της σημερινής Νέας Εθνικής Οδού (ΒΟΑΚ), στο μέσον περίπου της απόστασης μεταξύ Καλού Χωραφιού και της παραλίας Κατεβατή. Σήμερα ένα τμήμα του διασχίζει χωματόδρομος, ενώ ένα άλλο οδεύει ως μονοπάτι μέσα από τη λαγκαδιά. **Ταλαία Όρη και Τάλως:** Τα Ταλαία Όρη αποτελούν προέκταση του Ψηλορείτη, από τον οποίο διαχωρίζονται με την κοιλάδα του Μυλοποτάμου. Έχουν δύο ψηλές κορυφές, τον Κουτσουρούλη (1084 μ.) και τον Κουλούκουνα (1076μ.). Η δεύτερη επιστέφεται με το εκκλησάκι του Τιμίου Σταυρού, στο οποίο ανεβαίνουν κάθε χρόνο δεκάδες πιστοί, κατά τον εορτασμό του. Τα Ταλαία συγκροτούνται κυρίως από πλακάδες ασβεστόλιθους και διαθέτουν χαμηλή βλάστηση. Στα βουνά αυτά ζούσε κατά την μυθολογία ο Τάλως, ένας χάλκινος γίγαντας κατασκευασμένος από τον Ήφαιστο, που ήταν επιφορτισμένος με το καθήκον να φυλάσσει την Κρήτη, περιτρέχοντας τις ακτές της τρεις φορές την ημέρα. **Βιβλιογραφία:** Γιαπισσόγλου 2013, Δετοράκης 1984, Παπαδάκης Μ. 1977, Σπηλαιολογικός Όμιλος Κρήτης 2009, Στρατιδάκης 2017, Ψιλάκης 1993.